

LIMBURG IN 9 VRAGEN

Educatief pakket
leerkrachtenhandleiding

Beste leerkracht

Dit is de **handleiding voor de leerkracht** van het educatieve pakket **'Limburg in 9 vragen'**. Deze handleiding is identiek aan de gelijknamige leerlingenbundel, aangevuld met **modelantwoorden bij de opdrachten** (die herken je aan *dit lettertype*) en **extra informatie voor de leerkracht** (die staat steeds in een grijze kader).

Dit educatieve pakket is bedoeld voor leerlingen van de **derde graad secundair onderwijs** en richt zich in de eerste plaats op de lessen **geschiedenis** en **PAV**. De moeilijkheidsgraad van de opdrachten varieert van zuivere reproductie tot analyse. Je kunt uit deze opdrachten kiezen op basis van je eigen inschattingen van je lessen en het niveau van de klas. Het onderdeel 'Limburgse dialecten' (thema 6) kan gebruikt worden in de lessen **Nederlands**.

Het pakket is een aanvulling op het boek **'Limburg in 9 vragen'**. Alle opdrachten in deze bundel zijn op directe of indirecte wijze gelinkt aan de thema's die in dat boek aan bod komen. Wie dat wil, kan het boek gebruiken om bepaalde thema's van extra historische context te voorzien. De teksten waarnaar expliciet verwezen wordt, zijn opgenomen in dit educatief pakket. De meeste opdrachten zijn echter zodanig opgevat dat de leerlingen ze zonder over het boek te beschikken, kunnen uitvoeren.

De bundel bestaat uit een aantal thematische hoofdstukken, die alle op een specifiek aspect van de Limburgse geschiedenis inzoomen. Elk thema kan in één tot twee lessen behandeld worden. Er staat aan het begin van elk thema telkens een indicatie van de tijdsduur vermeld.

Thema 1 'Limburg of Loon?' is bedoeld als introductie op een les over de regionale Limburgse geschiedenis. Het kan gebruikt worden als 'opwarmertje', om vervolgens met de andere thema's aan de slag te gaan.

Thema's 2 tot en met 5 behandelen telkens een aspect van de Limburgse geschiedenis. Thema 6 gaat over Limburgse dialecten en hun specifieke eigenschappen.

Thema 7 'Kies je eigen Limburger in de wereld' en thema 8 'Kies je eigen Limburgs monument' bevatten twee gelijkaardige opdrachten, die de leerlingen zelfstandig en gedeeltelijk buiten de lessen kunnen uitvoeren.

Aan het einde van deze bundel vind je per thema en per onderwijsniveau de belangrijkste eindtermen.

Het staat je vrij om naar eigen inzicht uit de aangeboden thema's en opdrachten een selectie te maken. Je kan een selectie maken uit de verschillende thematische hoofdstukken en binnen elk thema heb je eveneens de mogelijkheid om de aangeboden opdrachten geheel of gedeeltelijk te behandelen.

Sommige opdrachten zijn enkel uitvoerbaar in een computerklas, maar er zijn voldoende andere oefeningen voor wie niet over computers kan beschikken. Een aantal opdrachten maken gebruik van historische bronnen. Die vind je ofwel online (het webadres wordt steeds vermeld) ofwel als bijlage.

De beeldfragmenten bij de opdrachten vind je – tenzij anders vermeld – op de website van **Het Archief voor Onderwijs** (<https://onderwijs.hetarchief.be>). Om tot de website toegang te krijgen, moet je je eerst registreren. Als leerkracht kan je je aanmelden via Smartschool, KlasCement of met je stamboeknummer. De beeldfragmenten zijn gebundeld in de collectie **'Limburg in 9 vragen'**. Je vindt deze collectie door in de centrale zoekbalk van de website 'Limburg in 9 vragen' in te geven.

1. Limburg of Loon?

We kennen de meest oostelijke provincie van Vlaanderen als de provincie Limburg. Maar volgens sommigen is die naam niet zo goed gekozen. Eén van hen is professor Jan Vaes. Hij deed onderzoek naar de bijzondere geschiedenis van de provincie Limburg.

 Bekijk het fragment 'Van Gils & Gasten: Limburg bestaat niet'

Het Archief voor Onderwijs, collectie Limburg in 9 vragen

Lengte: 8 minuten

Context: Historicus Jan Vaes legt kort uit waarom de staatkundige geschiedenis van Limburg anders is dan die van de rest van Vlaanderen. De professor licht toe dat het huidige Limburg lange tijd tot het graafschap Loon en tot het Duitse rijk behoorde, terwijl het merendeel van het huidige België deel uitmaakte van de Nederlanden. Je kan dit fragment daarom gebruiken als een **introductiefragment**, alvorens je ingaat op een aantal specifieke ontwikkelingen in de Limburgse geschiedenis.

Zie *Limburg in 9 vragen*: Tijdlijn

Professor Jan Vaes vindt dat de naam 'Limburg' als provincienaam niet goed gekozen is. Waarom vindt hij dat?

Het historische 'Limbourg' komt geografisch niet overeen met het huidige Limburg. Limbourg was een klein hertogdom in de omgeving van Verviers. Het grootste deel van het huidige Limburg werd heel lang (tot 1795) 'Loon' genoemd.

De professor legt uit dat het grondgebied van de huidige provincie Limburg lange tijd tot het Duitse rijk en niet tot de Nederlanden behoorde. Klopt dat? Zoek hierover informatie op in de tijdlijn.

Dat klopt grotendeels, voor de periode tot 1795.

Tot 1795 behoorde het grootste deel van Limburg tot het prinsbisdom Luik, een onderdeel van het Duitse rijk. Vanaf 1795 behoorde Limburg net als de rest van het huidige België tot het Franse rijk. Tussen 1815 en 1830 was Limburg een deel van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, dat uit het grondgebied van het huidige België, Nederland en Luxemburg bestond. Vanaf 1830 behoorde Limburg tot het pas opgerichte België.

Wat vind jij van de argumenten van professor Jan Vaes? Vind je de naam 'Limburg' goed gekozen?

(Persoonlijk antwoord)

Wat betekent Limburg voor jou? Welke eigenschappen associeer je met de provincie Limburg?

(Persoonlijk antwoord)

2. Van Loon naar Limburg

2.1 Aan de slag met historische kaarten

Hoe zag Limburg eruit aan de vooravond van de nieuwste tijd? Hoe evolueerde het landschap in de afgelopen eeuwen? In deze les ga je met behulp van historische kaarten op zoek naar een antwoord op die vragen.

We maken gebruik van de **Ferrariskaarten**. Die werden gemaakt in de jaren 1770. Ze zijn bijzonder gedetailleerd en geven een goed beeld van hoe Limburg en de andere regio's van het huidige België er rond 1770 uitzagen. Je herkent op de Ferrariskaarten niet alleen wegen, dorpen en rivieren. Je krijgt ook informatie over bijvoorbeeld het bodemgebruik en de plantengroei. De kaartenreeks is een heel interessante historische bron.

Als je de **Ferrariskaarten** met gedetailleerde hedendaagse kaarten vergelijkt, zie je hoe sterk de omgeving veranderd is.

Doelgroep: 3de graad geschiedenis, PAV, Aardrijkskunde.

Afhankelijk van de voorkennis van de leerlingen, zal meer of minder begeleiding door de leerkracht nodig zijn. De Ferrariskaarten tonen het landschap in een periode die in de lessen geschiedenis doorgaans op het einde van de 2de graad behandeld wordt. In de 3de graad kunnen de leerlingen de Ferrariskaarten gebruiken als 'nulpunt' op basis waarvan ze zelf kunnen achterhalen hoe sterk hun leefomgeving in de daaropvolgende eeuwen is veranderd.

TIP

Voor deze opdracht heb je pc's met internetverbinding nodig (check op voorhand of Geopunt goed werkt op de pc!) en bij voorkeur ook een beamer. Omdat je met digitale historische kaarten werkt, is een groot beeldscherm een belangrijk pluspunt. Voor deze opdracht zijn tablets of smartphones daarom minder geschikt.

Als je niet over een pc met beamer beschikt, kan je op zoek gaan naar een papieren uitgave van de Ferrariskaarten. In 2009 verscheen bij Lannoo een gebundelde uitgave:

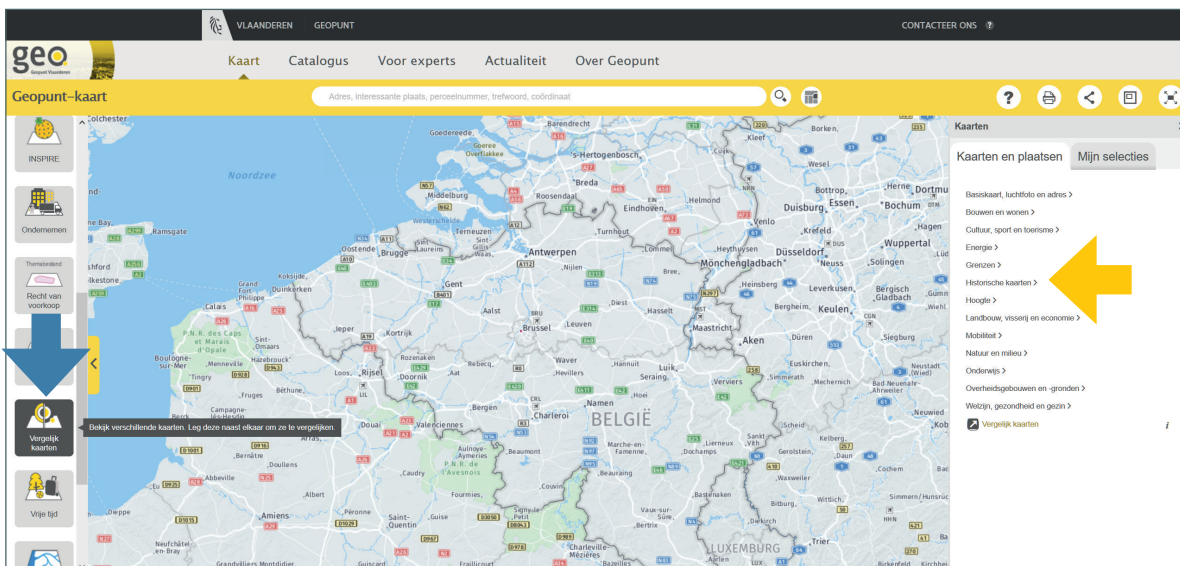
De grote atlas van Ferraris: de eerste atlas van België: 1777: kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik

Deze uitgave kan je in sommige bibliotheken raadplegen of ontlennen.

Je kan de Ferrariskaarten online raadplegen. Via de website *Geopunt* kan je de Ferrariskaarten bekijken én vergelijken met hedendaagse kaarten.

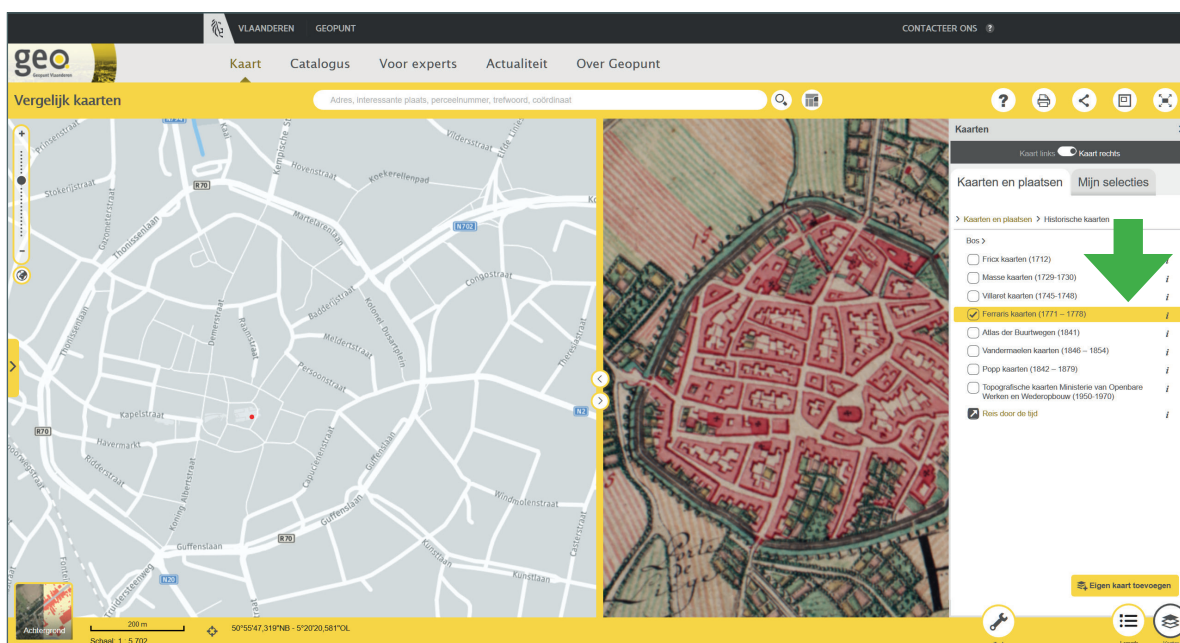
HANDLEIDING GEOPUNT

Ga naar de website Geopunt (www.geopunt.be). Selecteer 'vergelijk kaarten' in de verticale balk aan de linkerkant van je scherm (zie blauwe pijl op onderstaande afbeelding). Het kan zijn dat je die balk eerst moet openvouwen.

Nu zie je twee kaarten op je beeldscherm. Selecteer in de witte balk aan de rechterkant van je scherm 'historische kaarten' (zie gele pijl op bovenstaande afbeelding).

Nu kan je kiezen uit verschillende historische kaarten. Selecteer 'Ferraris kaarten (1771 - 1778)' (zie groene pijl op onderstaande afbeelding). Nadat je de Ferrariskaarten hebt geselecteerd, kan je de witte balk sluiten.

Je krijgt links een **actuele kaart** te zien en **rechts** de **historische Ferrariskaart** uit de achttiende eeuw.

Ga met je cursor naar de linkse kaart en zoom in op je eigen woonplaats. Je zal merken dat de historische kaart gelijktijdig op dezelfde locatie mee inzoomt. Beide kaarten tonen steeds dezelfde plaats, maar in een andere periode.

Als je het witte pijltje over de linkse kaart beweegt, zie je op de rechtse kaart een rode stip meebewegen. Dat is een hele handige toepassing: als je met je muis in het ene vak staat, toont de rode stip waar je je bevindt op de andere kaart.

TIP

Om de Ferrariskaarten goed te kunnen interpreteren, is het belangrijk dat je de betekenis van de verschillende symbolen op de kaart kent. Aan de hand van de (Engelstalige) legende op Geopunt kan je de betekenis van de gebruikte symbolen achterhalen.

(http://www.geopunt.be/~media/Geopunt/Over%20Geopunt/documenten/Legende_Ferraris_kaart.pdf)

Een uitgebreide handleiding over de werking van www.geopunt.be vind je op <http://www.geopunt.be/nl/over-geopunt/handleiding>.

OPDRACHTEN

Vergelijk de Ferrariskaart met de hedendaagse kaart en bestudeer hoe het landschap in Limburg veranderd is. Let op bewoning, weginfrastructuur en landgebruik. Welke gelijkenissen en verschillen vallen je op?

Je kan deze opdracht individueel of in groep laten uitvoeren. Je kan de leerlingen vragen te onderzoeken hoe de omgeving van de school, woonplaats of sportclub er in de jaren 1770 uitzag. Je kan de leerlingen vragen zowel een stad als een dorp (en de ruime omgeving ervan) doorheen de tijd met elkaar te vergelijken.

Je kan deze opdracht uitbreiden met extra vragen. Je kan je leerlingen laten focussen op een bepaalde regio of een bepaald aspect uit de geschiedenis. In een les over de steenkoolmijnen kan je de leerlingen laten uitzoeken hoe de Limburgse mijnstreek er rond 1770 uitzag. In een les over stadsontwikkeling kunnen de leerlingen onderzoeken hoe de Limburgse steden sinds 1770 geëvolueerd zijn.

TIP

Overloop eerst samen met de leerlingen de legende en vertaal indien nodig de Engelstalige begrippen (bijvoorbeeld: *heathland* = heide, *marsh* = moerasland, *paved road* = verharde weg).

TIP

Je moet voldoende inzoomen op de Ferrariskaart om relevante details te kunnen zien. Als je uitzoomt tot je de hele provincie in beeld hebt, zijn er geen details te zien. Laat de leerlingen daarom in eerste instantie inzoomen op hun eigen stad of gemeente. Daarna kunnen ze eventueel andere regio's bestuderen. Onderstaande modelantwoorden geven enkel een aantal hoofdlijnen weer. Afhankelijk van de regio die de leerlingen onderzoeken, kunnen hun antwoorden andere aspecten belichten.

TIP

In Haspengouw kan je ook werken met de Villaretkaart uit 1745-1748. Deze Franse kaart is gedetailleerder en correcter op het gebied van landschap, maar bevat geen staatkundige grenzen zoals de Ferrariskaart. Ook deze kaart vind je op www.geopunt.be.

Bewoning: De meeste Limburgse dorpen, steden en gemeenten bestonden al in de jaren 1770, maar ze zagen er wel heel anders uit dan vandaag.

De meeste Limburgse steden hadden toen al een stedelijk karakter, al waren ze vaak erg klein (bijvoorbeeld: Hamont, Bree, Borgloon, Beringen, Peer, ...).

Opvallende verschillen tussen vroeger en nu zie je bijvoorbeeld bij Genk (op de Ferrariskaart een klein landbouwdorp) en Leopoldsburg (Leopoldsburg bestond nog niet. Op de Ferrariskaart zie je enkel heidelandschap).

Landgebruik: Er werd meer dan nu aan landbouw gedaan. Rond de dorpen zie je veel akkers en weilanden. In Haspengouw vallen de boomgaarden op. Een groot deel van Midden- en Noord-Limburg is heidelandschap.

Wegen, spoorwegen en kanalen: Spoorwegen bestonden nog niet. De kanalen waren er nog niet. Limburg had weinig grote verbindingswegen. Verharde wegen (op de Ferrariskaart aangeduid met een dubbele lijn langs beide zijden van de weg) waren zeldzaam: er was de Luikersteenweg bij Sint-Truiden en een steenweg die o.a. Hechtel-Eksel, Hasselt en Tongeren verbond.

TIP

Je kan de snelste leerlingen zelf laten controleren of hun bevindingen overeenkomen met de informatie in het boek 'Limburg in 9 vragen'. De leerlingen vinden informatie over steden, dorpen, wegen en landbouw in Limburg tijdens de achttiende eeuw in de artikels: *Van boomgaard tot fruitteeltbedrijf: lekkers uit Haspengouw*; *Hoe komt Limburg aan zo veel steden?*; *Handel en steden in de middeleeuwen*; *Nieuwe wegen voor Limburg* en *Geschiedenis van de landbouw: van keuterboer tot agribusiness*.

Toen de Ferrariskaarten getekend werden, bestond België nog niet. Tot welk 'land' behoorde jouw dorp volgens de Ferrariskaart?

(Persoonlijk antwoord)

De meerderheid van de Limburgse gemeenten behoorde tot het prinsbisdom Luik, op de Ferrariskaart aangeduid als **Principauté de Liège**. De leerlingen kunnen deze aanduiding gemakkelijk vinden als ze via *Geopunt* naar de grenzen van Limburg navigeren.

Aan de hand van deze opdracht kan je de leerlingen laten ontdekken dat een aantal Limburgse gemeenten níet tot het prinsbisdom behoorden. Zo behoorde Lommel tot Nederland (Republiek der Verenigde Nederlanden). Een aantal dorpen en steden in de Maasvallei vielen eveneens buiten het prinsbisdom. Maasmechelen behoorde volgens de Ferrariskaart tot een *Enclave d' Hollande*; Mopertingen tot een *Enclave de Cologne*. Keulen was een *Vrije rijksstad*, een stad met een behoorlijk onafhankelijke positie binnen het Heilig Roomse Rijk.

Tot welk rijk behoorde het grootste deel van het huidige België?

De Oostenrijkse Nederlanden.

Je kan de leerlingen onder meer wijzen op de staatsgrens, die op de Ferrariskaart ongeveer met de huidige grens tussen de provincies Limburg en Antwerpen samenvalt. Ten westen van de staatsgrens ligt het hertogdom Brabant (aangeduid als *Duché de Brabant*). Het hertogdom Brabant behoorde tot de Oostenrijkse Nederlanden.

2.2 Limburg onder het Franse bewind. De wet op de dienstplicht

In 1795 ging het huidige Limburg, net als de rest van het huidige België, deel uitmaken van Frankrijk. Vanaf dan waren ook de Franse wetten hier geldig. Die wetten veranderden het leven van de mensen ingrijpend. Er was bijvoorbeeld een wet die de verplichte legerdienst door loting in het leven riep. In die periode noemde men legerdienst 'conscriptie'.

In deze les onderzoeken we een historisch bron uit de Franse tijd: het wetboek over de conscriptie of legerdienst.

Bron: Wetboek der conscriptie onder Frans bewind 1810 (artikels I tot en met V en XV en XVI)

Context: Historici beschouwen de Franse Revolutie aan het einde van de achttiende eeuw als één van de belangrijkste keerpunten in de geschiedenis. Voor iedereen die onder het Franse revolutionaire bewind viel, veranderde het dagelijkse leven dramatisch. Verplichte legerdienst (door middel van loting) was één van de veranderingen die het meeste gevoeld en gehaat werd. De bron bevat een aantal fragmenten van de wet van 1798 daarover. De wet was aanvankelijk in het Frans opgesteld. Eenmaal Nederland bij het Franse Rijk was gevoegd, werd ze ook naar het Nederlands vertaald. Wij gebruiken die Nederlandstalige versie, maar uiteraard was de wet voor het hele rijk dezelfde.

Doelgroep: 3de graad geschiedenis

Werkvorm: De leerlingen lezen de tekst zelfstandig of in groepjes, waarbij elk groepje een bepaalde vraag moet voorbereiden. Vervolgens kunnen de vragen in een klasgesprek worden beantwoord.

TIP

Je kan je leerlingen als voorbereiding op deze les vragen om uit te zoeken wie van hun familie (grootvader, nonkel, ...) legerdienst gedaan heeft. Ze kunnen hem vragen hoe hij op die legerdienst terugkijkt.

Zie Limburg in 9 vragen: *Weinig enthousiasme voor de revolutie: Limburg in de Franse periode.*

Welk onderwerp behandelt de wettekst?

De wet bepaalt hoe het (land)leger samengesteld moet worden.

Wie kon er allemaal opgeroepen worden voor het leger?

In oorlogstijd: iedere Franse ingezetene (mannen) zonder uitzondering.

In vreedetijd: conscriptie voor iedere Franse man tussen 20 en 25 jaar die niet tot een uitgesloten categorie behoorde.

Welke bevolkingsgroepen werden uitgesloten van conscriptie?

- *Mensen die al als vrijwilliger in het leger dienden (als vrijwilliger of in de zeemacht)*
- *Getrouwden*
- *Weduwnaars*
- *Gescheiden mannen met kinderen*

Waarom werden getrouwden uitgesloten denk je?

Zij waren de kostwinners voor het gezin. Als zij lang van huis bleven, sneuvelden of gewond raakten, kon het hele gezin in armoede vervallen. Verder heerste bij de legertop ook de vrees dat zij omwille van hun gezin weinig loyaal aan het leger zouden zijn.

De Fransen gebruikten een andere kalender dan de onze: ze werkten met andere maanden en een andere jaartelling. Op welke 'Franse' datum werd de wet gestemd?

19 fructidor jaar 6 (VI)

Met welke datum komt dat overeen in de huidige jaarrekening? (Je vindt online verschillende toepassingen om de datumnotering om te rekenen)

Dat komt overeen met 5 september 1798 in onze kalender.

Historici zien de Franse Revolutie als een belangrijk keerpunt in de geschiedenis. De nieuwe kalender was één van de veranderingen in het dagelijkse leven. Welke veranderingen vonden er nog plaats in het leven van de gewone bevolking door de komst van de Fransen? Gebruik daarvoor de bron en het artikel *Weinig enthousiasme voor de revolutie: Limburg in de Franse periode*.

Antwoorden zijn te vinden in het artikel *Weinig enthousiasme voor de revolutie: Limburg in de Franse periode*.

- Legerdienst
- Scheiding van kerk en staat
- De adel verloor voorrechten
- Nieuwe administratieve en geografische indeling (centraal bestuur, departement Nedermaas)
- Nieuwe maten (meters, kilogram, aren,...)
- ...

Waarom voerde de Franse Republiek dienstplicht in denk je?

Het Franse bewind had daar praktische en principiële redenen voor:

Praktisch: Het was een radicaal nieuw bestuur, omringd door vijandelijke staten en het bestuur wilde de revolutie verspreiden over andere landen.

Principieel: Iedereen moest gelijk zijn voor de wet. De last moest voor iedereen gelijk zijn. In het verleden was oorlogvoeren ofwel voorbehouden voor de adel, ofwel juist een taak die op de schouders van de armen kwam.

Tot begin jaren 1990 kende België een militaire dienstplicht voor mannen. Heeft iemand in jouw familie legerdienst gedaan?

(Persoonlijk antwoord)

Heeft hij daar positieve of negatieve herinneringen aan?

(Persoonlijk antwoord)

Vind je de afschaffing van de dienstplicht een goede of een slechte beslissing? Wat zijn volgens jou de voordelen en de nadelen van een verplichte legerdienst?

(Persoonlijk antwoord)

3. Ambiorix: een nieuw land, op zoek naar nieuwe helden. België in de 19de eeuw.

 Bekijk het fragment 'De grootste Belg. Ambiorix'

Het Archief voor Onderwijs, collectie *Limburg in 9 vragen*

Lengte: 36 minuten

Je kan je beperken tot het tonen van de meest relevante scènes:

05':10" – 07':45"

19':55" – 33':00"

Context: In deze aflevering van de VRT-reeks 'De Grootste Belg' pleit Patrick De Witte ervoor om Ambiorix tot grootste Belg te verkiezen. Patrick De Witte vertelt het verhaal van Ambiorix en de Eburonen. De Witte legt uit waar we onze kennis over Ambiorix vandaan halen en duidt waarom Ambiorix in de negentiende eeuw uit de vergetelheid werd gehaald. Het fragment focust op een figuur uit de Romeinse periode, maar legt ook een link naar de recente geschiedenis.

Doelgroep: Dit fragment nodigt de leerlingen expliciet uit om over subjectieve en objectieve informatie kritisch na te denken. Bijgevoegde opdrachten zijn in de eerste plaats bedoeld voor de lessen PAV.

TIP

Je kan deze opdracht afsluiten met de vraag: 'Welke hedendaagse man of vrouw verdient volgens jou de eretitel van 'grootste Belg'? Eventueel maak je op die manier de overgang naar de opdracht 'Kies je eigen Limburger in de wereld'. Dit kan afhankelijk van je inschatting van timing en de groep een aanleiding zijn voor een klasgesprek.

Ambiorix was lange tijd vergeten. Maar in de negentiende eeuw kwam hij plots opnieuw onder de aandacht. Waarom precies?

België bestond nog maar pas en had behoefte aan een eigen identiteit. Daarom ging men op zoek naar historische figuren die de status van nationale helden kregen.

Wat weten we met zekerheid over Ambiorix?

Heel weinig. Het is zelfs niet zeker dat hij bestaan heeft. En al helemaal niet dat hij in Tongeren zou hebben geleefd.

Waar komt onze kennis over Ambiorix vandaan?

Uit 'Commentarii de bello Gallico', het werk waarin Julius Caesar zijn oorlogen in Gallië beschrijft. Dat werk is de enige bron over Ambiorix.

Hoe betrouwbaar is die bron?

Het is een subjectieve bron. Caesar had er belang bij om de Eburonen en Ambiorix als heel dapper en listig voor te stellen. Hij moest in Rome immers een aanvaardbare uitleg geven voor het feit dat zijn leger een zware nederlaag had geleden.

Vind je, op basis van wat je over Ambiorix hebt gehoord, dat hij een goede kandidaat voor 'De grootste Belg' is?

(Persoonlijk antwoord)

Met wie zou je Ambiorix en Caesar vergelijken in conflictsituaties vandaag?

(Persoonlijk antwoord)

Wie draag jij naar voor als grootste Belg? Waarom?

(Persoonlijk antwoord)

4. Limburg industrialiseert (einde negentiende eeuw - vroege twintigste eeuw)

Rond 1900 trok de arme en dunbevolkte Kempen erg vervuilende industrieën aan. Die fabrieken zijn ondertussen verdwenen of werken op een meer duurzame manier, maar de gevolgen van de vervuiling zijn vandaag nog altijd aanwezig.

4.1 De Lommelse Sahara

 Bekijk het fragment 'Terzake. Bodemsanering'

Het Archief voor Onderwijs, collectie Limburg in 9 vragen

Lengte: 7 minuten. Relevante informatie tussen minuut 1 en minuut 4.

Je kan je beperken tot het tonen van de meest relevante scènes:

05':10" – 07':45"

19':55" – 33':00"

Context: Terzake-reportage uit 1997. De reportage gaat over de bodemvervuiling in Lommel door drie zinkproducerende bedrijven in de regio. De reportage toont goed aan dat de industriële activiteiten van meer dan honderd jaar geleden tot op vandaag gevolgen hebben.

Doelgroep: 3de graad geschiedenis, PAV

Welke concrete gevolgen van de vroegere vervuiling toont de reportage?

De bodem is vervuild met zware metalen. Die zijn schadelijk voor de volksgezondheid. Mensen mogen daarom geen fruit of groenten in de tuin kweken, tenzij de grond behandeld werd.

Op de Lommelse Maatheide vind je bijna geen volgroeide bomen, omdat de grond er zo vervuild is.

Bekijk de luchtfoto's van de Lommelse Sahara uit 1955 (bijlage 2a), 1968 (bijlage 2b) en 2017 (bijlage 2c). Wat valt je op? Is de Lommelse Sahara doorheen de jaren veranderd?

In 1955 was de zandvlakte veel groter dan in 1968 en vandaag.

Om de 'verwoestijning' tegen te gaan, begon men in de jaren 1960 met de aanplanting van naaldbomen op de vervuilde zandvlakte.

4.2 Een kritische krantenreportage

Bron: 'De doodende fabrieken in de Kempen'

DE WINNE, A., 'De doodende fabrieken', Vooruit, 16 november 1911, 6.

Bijlage 3 of online: <http://uurl.kbr.be/1544715>, blz. 6

Context: Een krantenreportage van de socialistische journalist August De Winne over de gevolgen voor mens en natuur van de chemische industrie in de Kempen. De Winne publiceerde dit artikel in de socialistische krant Vooruit. De Winne is heel begaan met de werk- en leefomstandigheden van de arbeidersbevolking. In 1902 publiceerde hij 'Door Arm Vlaanderen', dat de slechte omstandigheden waarin veel Vlaamse arbeiders werkten en leefden, aanklaagde.

Rond 1900 trok de arme, dunbevolkte Noord-Limburgse Kempen heel vervuilende industrieën aan. Dat had grote gevolgen voor de natuur en voor de mensen die er woonden. In deze bron komt een kritische tijdgenoot aan het woord over de gevolgen van de nieuwe Limburgse industrie.

De leerlingen lezen zelfstandig de tekst of in groepjes waarbij elk groepje een bepaalde vraag moet voorbereiden. Vervolgens kunnen de vragen in een klasgesprek worden beantwoord.

Doelgroep: 3de graad geschiedenis

TIP

Deze bron is een relatief lange tekst. Om de bron en het inleidende beeldfragment op één lesuur te kunnen behandelen, is het beter om de leerlingen de tekst op voorhand thuis te laten lezen.

Zie Limburg in 9 vragen: *De eerste fabrieken in Limburg en Van het erf naar de cité.*

Lees het artikel 'De doodende fabrieken' uit 1911.

Over welke streek gaat het artikel?

De Antwerpse en Limburgse Kempen, meer bepaald de streek rond gemeenten als Balen, Overpelt en Lommel.

Wat schrijft hij over de industrie die in 1911 in de streek aanwezig is? Over welke fabrieken gaat het?

Er hebben zich verschillende grote fabrieken in de streek gevestigd. Hun bestuur zit in Duitsland, maar hun productie vindt plaats in de Kempen. Ze geven werk aan duizenden mensen. Ze produceren chemische producten zoals kopersulfaat, arsenicum en zwavelzuur, of metalen als zink en koper.

Welke gevolgen heeft die industrie voor de natuur?

De grote fabrieken ('nijverheidsgestichten') domineren nu het uitzicht in de streek. De rook die uit de fabrieksschouwen komt, zit vol chemische stoffen zoals arsenicum of zwavelzuur. Die stoffen zijn heel schadelijk voor de natuur. Landbouwgewassen, bomen en water worden er ernstig door vervuild. Dieren sterven door vervuilde planten te eten of vergiftigd water te drinken. De heide is zwart, grijs en vuil; er groeit enkel nog wat onkruid.

Wat zijn de gevolgen voor de mensen die er wonen en werken?

*De kleine boeren in de streek zien hun inkomsten dalen. Hun gronden en hun boomgaarden brengen veel minder op door de vervuiling van de industrie.
De mensen die in de fabrieken werken, ondervinden veel last van de schadelijke stoffen.*

Hoe zag het landschap van die streek er volgens de auteur uit voor de komst van de fabrieken?

De heide was onbebouwd en stond vol met bloemen. Er waren bossen met dennenbomen en moerassen. Er werden bijen gehouden om honing uit de bloemen op de heide te halen. Het riviertje dat door de streek loopt, de Dommel, telde veel vis.

Waar haalt de auteur van het artikel zijn informatie vandaan?

*Hij ging zelf ter plaatse kijken.
Hij interviewde een bewoner van de streek (Karel Pontiau), die hem vertelde en toonde wat de effecten van de nieuwe industrie op de omgeving waren.
Hij citeert een artikel uit een Brusselse krant waarin de negatieve effecten van arsenicum op de landbouw worden besproken.*

Wie is de auteur? Zoek zijn naam op internet op. Wat is zijn achtergrond?

August De Winne was een socialistisch politicus en een journalist. In 1902 schreef hij het bekende boek 'Door Arm Vlaanderen'. Daarin klaagde hij de omstandigheden aan waarin veel Vlaamse arbeiders leefden en werkten.

In welke krant verscheen dit artikel? Wat was de achtergrond van de krant? (Zoek eventueel op internet informatie over de krant.)

Het artikel verscheen in 'Vooruit', een krant die in Gent werd uitgegeven en nauwe banden had met de socialistische Belgische Werkliedenpartij.

Hadden de ideeën van de auteur en van de krant waarvoor hij schreef, een invloed op het artikel?

Ja. Vanuit zijn socialisme nam De Winne het op voor de arbeiders. Daarom heeft hij veel aandacht voor de ongezonde levensomstandigheden van de mensen in de omgeving van de fabrieken en voor het lot van de boeren die in de regio wonen. Hij is kritisch voor het gedrag van de fabrieksbazen.

TIP

Het thema van deze les blijft actueel. Recente nieuwsberichten over betogingen, stakingen en inspectiediensten kunnen bijvoorbeeld de leerlingen nauwer bij het onderwerp betrekken.

5. De Limburgse steenkoolmijnen

De geschiedenis van de Limburgse steenkoolmijnen is vandaag nog tastbaar aanwezig in het landschap en in heel wat Limburgse families leven de herinneringen aan de mijnen verder. Zeker in de mijnstreek hebben veel leerlingen (groot)ouders of familieleden die in of voor de steenkoolmijnen hebben gewerkt. Je kan in het begin van deze les daarom best vertrekken vanuit de leefwereld van de leerlingen. Stel vragen als: "Ken je iemand die in de mijnen gewerkt heeft?"; "Hoe was dat?"; "Welke sporen in jouw gemeente herinneren aan de steenkoolmijnen?".

Als de leerlingen al voorkennis hebben over het Limburgse mijnverleden, is het wellicht niet nodig om onderstaande beeldfragmenten allebei te tonen.

Een eeuw geleden begonnen de Limburgse steenkoolmijnen op volle kracht steenkool te produceren. Alsmear meer arbeiders vestigden zich in Midden-Limburg om in de mijnen te gaan werken. De Limburgse mijnen zijn ondertussen al enkele decennia gesloten, maar de steenkoolnijverheid heeft een blijvende stempel op Limburg gedrukt. Aan de hand van beeldfragmenten, krantenartikelen, affiches en andere documenten onderzoeken we deze recente geschiedenis.

5.1 Beeldfragmenten

 Bekijk het fragment 'Koolputters in Limburg'

Het Archief voor Onderwijs, collectie Limburg in 9 vragen

Lengte: 49 minuten. Je kan je beperken tot het tonen van de volgende fases:

00':00" – 02':42"

08':51" – 18':48"

Context: Aan de hand van historische beelden en interviews met voormalige mijnwerkers toont dit fragment welke impact de steenkoolmijnen op de ontwikkeling van Midden-Limburg heeft gehad.

Doelgroep: 3de graad geschiedenis, PAV

De reportage begint met enkele oude sfeerbeelden van Limburg vóór de komst van de steenkoolmijnen. Hoe wordt het Limburg van voor 1900 in de reportage omschreven?

Een arme landbouwprovincie, dunbevolkt, afgesneden van industriële vooruitgang door het ontbreken van goede verbindingswegen.

Welke ontwikkeling zorgde voor de ommekeer?

De ontdekking van steenkool in de Limburgse ondergrond.

De mijnmaatschappijen investeerden veel in de aanleg van mooie mijndorpen (cités) met uitgebreide voorzieningen. Waarom deden ze dat?

Ze wilden mijnwerkers lokken naar de mijnstreek en hen binden aan de mijnen.

Het vinden van voldoende mijnwerkers was doorheen de hele geschiedenis een uitdaging. Hoe rekruteerden de mijnen hun personeel?

- *Men ging arbeiders 'ronselen' in cafés.*
- *Rekrutering in de dorpen van de Antwerpse Kempen die aan de spoorweg gelegen waren.*
- *Rekrutering in het buitenland.*

Bekijk het fragment 'De steenkoolmijn bij Winterslag'

Het Archief voor Onderwijs, collectie Limburg in 9 vragen

Lengte: 10 minuten. Meest relevante fase tussen 00':00" en 04':10"

Context: Reportage uit 2007 over de steenkoolmijn van Winterslag in het kader van het televisieprogramma 'Monumentenstrijd'. In de eerste helft van de reportage wordt de geschiedenis van de Limburgse steenkoolmijnen beknopt uit de doeken gedaan.

Doelgroep: 3de graad geschiedenis, PAV

De mijnen vonden niet genoeg Belgische werkkrachten die in de mijnen wilden werken. Hoe losten ze dat op?

Belgen waren moeilijk te overtuigen om in de mijnen te werken. Daarom rekruteerden de mijnen arbeiders in het buitenland. Na de Tweede Wereldoorlog werden krijgsgevangenen aan het werk gezet in de mijnen. Daarna kwamen veel Italianen in de mijnen werken.

Welke deal sloot de Belgische regering met Italië? Wat was het gevolg ervan?

Per Italiaanse werknemer kreeg Italië 200 kg kolen per dag. Er kwamen volgens de reportage tienduizenden werknemers uit Italië in de Limburgse mijnen werken.

Wie op zoek is naar een uitgebreid lespakket en extra audiovisueel materiaal over de geschiedenis van de Limburgse mijnstreek, kan beroep doen op het lessenpakket **'De Limburgse Mijnstreek. Verleden, heden en toekomst'** van Erfgoedcel Mijn-Erfgoed. Je kan dit pakket aanvragen via info@mijnerfgoed.be. Meer info op www.erfgoedcelmijnerfgoed.be.

5.2 Historische bronnen: De mijnen, toekomst voor Limburg?

Context: De Limburgse mijnen waren decennialang een bron van werkgelegenheid in de provincie. In de jaren 1950 en 1960 trokken de mijnen zelfs grote groepen gastarbeiders aan om het werk verzet te krijgen. In de jaren 1980 waren de mijnen echter niet meer winstgevend en besloot de overheid om ze te sluiten. Hiertegen kwam fel protest in Limburg, waar men vreesde voor massale werkloosheid.

Doelgroep: 3de graad geschiedenis. Geschikt voor PAV mits sterke begeleiding.

Werkvorm: Verdeel de klas in kleine groepen van 3 à 4 leerlingen. Elke groep krijgt een verzameling bronnen (zie bijlagen). Je kan de helft van de klas laten werken met **bronnenverzameling 1 (bijlage 4, 5 en 6)** en de andere helft met **bronnenverzameling 2 (bijlage 7, 8 en 9)**. De leerlingen maken eerst in hun groep een analyse van hun bronnen, op basis van de bijhorende vragen. Daarna kunnen de leerlingen hun analyse klassikaal bespreken. Om af te sluiten zijn er een aantal overkoepelende vragen om klassikaal te beantwoorden.

Zie Limburg in 9 vragen: *Waarom vind je in het vlakke Limburg toch enkele bergen?; Graven naar een gouden toekomst: steenkool in Limburg; "De mijn is overal": leven in de cité en Het beloofde land: gastarbeiders in de mijnstreek.*

Bronnenverzameling 1: de mijn is de toekomst (bijlage 4, 5 en 6)

Dit groepje gaat met **drie bronnen** aan de slag. Een affiche voor het 'Opleidingscentrum voor jonge mijnwerkers' uit 1954, een krantenartikel uit *Het Belang van Limburg* over de opening van dat opleidingscentrum en een artikel uit dezelfde krant over het belang van de mijnen voor de Limburgse economie.

Je kan de bronnen afdrukken of je kan ze digitaal ter beschikking stellen als je over voldoende computers beschikt. De leerlingen kunnen gebruikmaken van het boek 'Limburg in 9 vragen' om hen met de analyse te helpen.

Bijlage 4

Lees het artikel 'Ons mijnbedrijf sterk maken'. Welke maatregelen nam de Belgische regering voor de Limburgse mijnen?

Tussen de jaren 1952 en 1957 wilde de Belgische overheid meer dan 12 miljard Belgische frank investeren in de mijnen. Met dat geld zouden de machines en de infrastructuur van die mijnen worden gemoderniseerd.

Was de auteur van het artikel daarmee tevreden?

De auteur leek daarmee heel tevreden. De regering wilde immers ervoor zorgen dat de Belgische mijnen modern uitgerust waren, zodat ze met de buitenlandse mijnen concurrentieel waren.

Waarom waren de mijnen belangrijk voor Limburg?

De hele economie in de provincie steunde volgens de auteur op de mijnen. Een goed draaiende steenkoolindustrie, was dus goed voor Limburg.

Waarom waren de mijnen ook belangrijk voor België?

Steenkool was volgens de auteur de enige belangrijke grondstof die België zelf produceerde. Als de Belgische mijnen de concurrentie met de Duitse en Nederlandse mijnen konden doorstaan, was dat positief voor de Belgische economie.

In welke krant verscheen het artikel? In welk jaar was dat?

Het artikel verscheen in 'Het Belang van Limburg', in 1953.

Zou de achtergrond van de krant een effect hebben gehad op de inhoud van het artikel?

Ja: als Limburgse krant had 'Het Belang van Limburg' veel aandacht voor de economie en de toekomst van de provincie. Daarom is het weinig verwonderlijk dat de auteur van het artikel blij is met de nieuwe investeringen.

Bijlagen 5 en 6

 Bekijk de affiche aandachtig en lees het bijhorende artikel.

Waarom kwam er een opleidingscentrum voor jonge mijnwerkers?

Dit was een beslissing van de directie van de Limburgse mijnen en van het provinciebestuur. Er kwamen in totaal vijf van deze opleidingscentra in Limburg.

In die opleidingscentra wilde men jonge mijnwerkers opleiden. Men wilde ervoor zorgen dat lokale jongeren weer in de mijn gingen werken, zodat men geen arbeiders uit andere landen meer naar België moest overbrengen.

Hoe werd de mijnwerker in beide bronnen voorgesteld?

De affiche presenteert werken in de mijnen als een beroep waarin toekomst zit. Op de affiche staat een foto van twee lachende jongemannen.

In het krantenartikel wordt geschreven dat het een 'eer' is om mijnwerker te zijn; het is een beroep waarop men fier kan zijn. Er is veel wilskracht (doorzettingsvermogen) en vakkennis voor nodig.

Waarom was het belangrijk om het beroep van mijnwerker positief voor te stellen?

De directie van de mijnen was altijd op zoek naar nieuwe mijnwerkers om de productie op peil te houden. Het werk in de mijnen was zwaar, ongezond en onveilig, waardoor vele mensen het liever niet deden. De mijnen probeerden dit op te vangen door gastarbeiders uit andere landen aan te trekken, maar ook door het beroep aantrekkelijker te maken voor jongeren in Limburg zelf.

Overkoepelende vragen

Uit welke periode komen al deze bronnen?

Deze bronnen komen uit de jaren 1950 (1953, 1954).

Hoe keek men toen in Limburg naar de mijnen?

De mijnen werden voorgesteld als heel belangrijk voor de toekomst van de provincie. Ze zorgden voor inkomsten en voor werkgelegenheid. Als de mijnen goed draaiden, zou het goed gaan met Limburg.

In de vroege jaren 1950 was men nog overtuigd dat steenkool een energiebron met toekomst was. De vraag naar steenkool begon pas vanaf het einde van de jaren 1950 stilaan te dalen.

Bronnenverzameling 2: de toekomst van de mijn? (bijlagen 7, 8 en 9)

Dit groepje gaat met **drie bronnen** aan de slag: een affiche voor het openhouden van de mijn van Eisden, een krantenartikel uit 1984 in *Het Belang van Limburg* dat voor de gevolgen van de sluiting van de mijnen waarschuwt en een meertalig pamflet uit 1986 dat tot protest tegen de mijnsluitingen oproept.

Je kan de bronnen afdrukken of je kan ze digitaal ter beschikking stellen als je over voldoende computers beschikt. De leerlingen kunnen gebruikmaken van het boek 'Limburg in 9 vragen' om hen met de analyse te helpen.

Bijlage 7a en b

Bijkomende informatie: de K.S. waarover het artikel spreekt, staat voor 'Kempische Steenkoolmijnen', het bedrijf dat alle mijnen in Limburg uitbaatte.

Waarover gaat het artikel?

Het artikel waarschuwt ervoor dat de mijnen dreigen te verdwijnen. Het doet verslag van een vergadering van Limburgse politici van alle partijen en van vakbondsvertegenwoordigers van het ACV en het ABVV. Zij bespraken hoe ze het sluitingsgevaar voor de mijnen samen gingen aanpakken.

Wat zijn de toekomstplannen voor de Limburgse mijnen volgens dit artikel?

De directie van de mijnen had een 'saneringsplan' opgesteld. Volgens dat plan zouden er in de komende jaren honderden mijnwerkers worden ontslagen en ging minstens één mijn (die van Winterslag) definitief dicht. Volgens het artikel wilde men ook de andere mijnen op korte termijn helemaal sluiten.

Hoe beoordeelt het artikel die toekomstplannen?

Heel erg kritisch. Volgens de auteur van het artikel, maar ook volgens de vakbonden, zou het sluiten van de mijnen de 'doodsteek' voor Limburg betekenen. Het saneringsplan voorzag geen enkel alternatief voor het werk in de mijnen. In de streek rond Genk zouden er daardoor bijna geen jobs meer overblijven.

Wat wilden politici en vakbonden doen?

Ze hadden allemaal dezelfde mening: de Limburgse mijnen moesten open blijven. Ze gingen onderhandelen met de directie van de mijnen en met de regering én eisten dat het saneringsplan niet zou worden uitgevoerd.

Bijlage 8

Bekijk de affiche. Wat willen de makers?

De makers van de affiche willen dat de mijnen blijven bestaan. De affiche roept de hele Limburgse bevolking op om de mijnwerkers te steunen.

Wie heeft de affiche gemaakt?

Het Gemeenschappelijk mijnwerkersfront. Daarboven staan de namen van twee vakbonden, het christelijke ACV en het liberale ACLVB. De vakbonden werkten dus samen om de mijnwerkers te verdedigen.

Bijlage 9a en b

Bekijk het pamflet. Welke talen herken je?

Nederlands, Italiaans, Arabisch, Turks.

Waarom zou de tekst er in die verschillende talen ontstaan?

Het pamflet wilde ook de vele gastarbeiders in de Limburgse mijnen bereiken. Niet iedereen sprak voldoende Nederlands om een Nederlandstalig pamflet te kunnen lezen.

TIP

Als er leerlingen met een Italiaanse, Marokkaanse, Turkse, ... achtergrond in de klas zitten, kan je hen vragen of ze de tekst in één van de andere talen kunnen lezen. Laat hen vervolgens bepaalde woorden aanduiden: wat is 'mijn' in het Turks, in het Italiaans, in het Arabisch, ...?

Waarvoor waarschuwt het pamflet?

Het verlies van jobs. Een slechte toekomst voor Limburg.

Aan wie is het pamflet gericht? Waartoe roept het op?

Aan mijnwerkers, jongeren, werklozen, ... aan alle Limburgers. Het roept iedereen op om de mijnwerkers te steunen.

Het pamflet roept op tot een protestmars van de mijnzetel van Waterschei naar die van Winterslag. Daarna is er een 'strijdfeest' in Winterslag.

Wie zou het pamflet gemaakt hebben? Met welke blik kijkt hij naar het conflict?

De uitgever van het pamflet is Silvio Pasqualoni. Uit de bron valt niet op te maken wat zijn achtergrond is. Hij roept echter op tot solidariteit met de mijnwerkers en hun vakbonden. Hij staat dus duidelijk aan de kant van de mijnwerkers.

Overkoepelende vragen

Uit welke periode dateren al deze bronnen?

Het krantenartikel dateert van 1984. De andere bronnen komen uit de late jaren 1980.

Hoe keek men toen in Limburg naar de mijnen? Hoe kwam dat?

De mijnen werden nog altijd gezien als belangrijk voor de toekomst van de provincie. Ze zorgden voor veel werkgelegenheid.

Wat was de positie van de mijnwerkers?

De mijnwerkers voelden zich bedreigd: ze vreesden dat ze hun werk zouden verliezen. Daarom gingen ze protesteren tegen de geplande sluiting van de mijnen, bijvoorbeeld door protestmarsen te houden of affiches te verspreiden.

6. Limburgse dialecten

6.1 'Zingen' Limburgers echt? Het Limburgs als toontaal

 Bekijk het Fragment 'Man over Woord', aflevering 3

<https://youtu.be/hd5xa-tBfTo?t=1m14s>

In dit fragment gaat Pieter Embrechts op zoek naar de reden waarom Limburgers in hun dialect 'zingen'.

Lengte: 30 minuten. Je kan je beperken tot de fase tussen 01':14" en 07':20". Dat fragment van 6 minuten verschaft de leerlingen voldoende informatie om de bijhorende opdrachten op te lossen.

Context: In 2011 en 2012 liep op Canvas de televisiereeks 'Man over woord'. In het taalprogramma onderzoekt presentator Pieter Embrechts in luchtige rubrieken de Nederlandse taal. Ook het Limburgs, als 'toontaal' komt aan bod.

Het fragment legt op ludieke en bevattelijke wijze uit wat een toontaal is en hoe het Limburgse dialect daaraan voldoet. Het fragment maakt ook een vergelijking met andere toontalen zoals het Chinees.

Na het bekijken van het fragment kan je je leerlingen onderstaande vragen laten beantwoorden. Dit kan klassikaal, individueel of in kleine groepjes.

Doelgroep: 3de graad, Nederlands

Wat is er zo bijzonder aan het Limburgs?

Limburgs is een toontaal. In het Limburgs kan een woord een andere betekenis krijgen wanneer een lettergreep van dat woord op een andere toon wordt uitgesproken.

Ken je de Limburgse woorden en uitdrukkingen al die in het fragment gebruikt worden?

(Persoonlijk antwoord)

Ken je nog voorbeelden van zulke woorden?

(Persoonlijk antwoord)

Welke verschillende tonen kent het Limburgs?

De stoottoon en de sleптоon

Wat is het verschil tussen die tonen?

De stoottoon begint hoog en gaat dan in één lijn naar beneden. Het is een korte toon

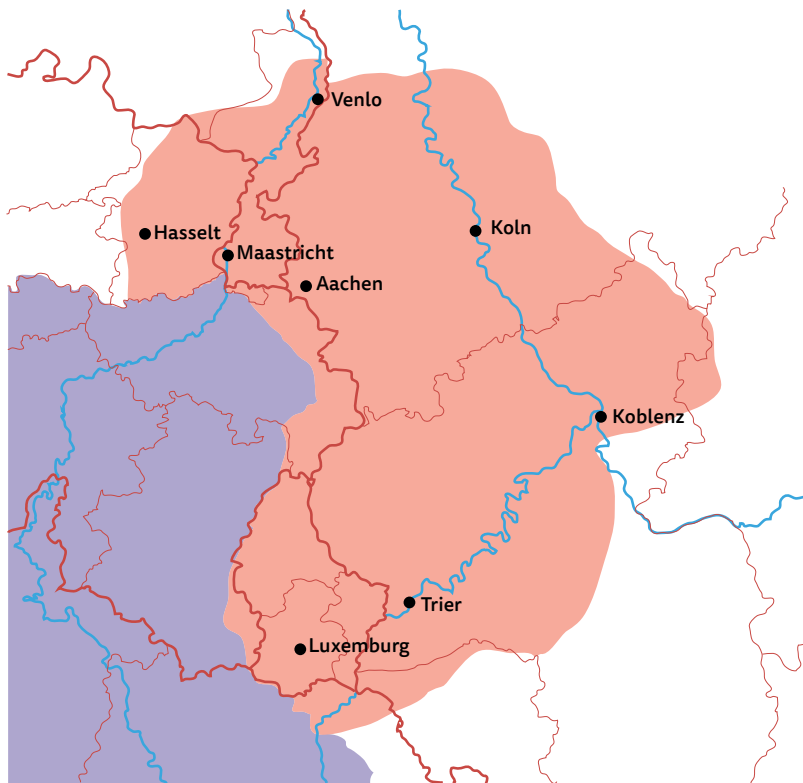
De sleптоon zweeft en gaat op het einde wat omhoog. Het is een lange toon.

Is het dialect van jouw streek een toontaal?

[De gemeenten in het uiterste westen van de provincie hebben géén verschillende toonhoogtes: Lommel, Tessenderlo, Ham, Halen en in mindere mate Nieuwerkerken, Sint-Truiden en Gingelom.]

Er loopt een taalgrens doorheen het westen van Limburg. Ten oosten ervan 'zingen' de Limburgers, ten westen ervan niet. Zo'n grens noemen taalkundigen een 'isoglosse'. Isoglossen duiden de grenzen tussen verschillende dialecten aan. De isoglosse tussen de regio waarin Limburgers 'zingen' en de rest van Vlaanderen noemen taalkundigen de 'betoningslijn'.

Komt dit overeen met wat je ziet op onderstaande kaart?

Het roze gebied is het gebied waarbinnen de dialecten met toonhoogtes werken. De grens loopt van noord naar zuid door de provincie Limburg. Bron: Wikimedia Commons.

Ken je nog zulke taalverschillen die voor het Limburgse dialect opvallend zijn?

Ik/ich.

Bijna alle Limburgers zeggen in het dialect 'ich' en niet 'ik', zoals in de rest van Vlaanderen. De isoglosse tussen die twee taalgebieden noemen taalkundigen de 'Uerdinger-linie'. Dat is een belangrijke grens. Veel taalkundigen beschouwen de lijn als de grens van het Limburgse dialect. De Limburgse plaatsen waar de inwoners in het dialect geen 'ich' zeggen, behoren strikt genomen niet tot het Limburgse dialect. Op die plaatsen, waarvan Lommel de belangrijkste is, spreekt men eigenlijk een variant van het Brabantse dialect.

6.2 Citétaal

Opwarmer

Lees volgende uitdrukkingen. Weet jij wat ze betekenen?

Ballen breken / Brekende ballen:

Iemand ergeren of irriteren, geërgerd zijn.

Schade maken:

Gezichtsverlies lijden.

We zien ons:

Tot ziens.

Stijl maken:

Cool zijn, indruk maken.

Uit welk dialect of taalvariant zouden deze uitdrukkingen komen, denk je?

Dit zijn typische voorbeelden van citétaal of cités.

Literatuuropdracht

Literatuur: Bijlage 10: 'Mi, maak me geen eiers. Het Algemeen Cités' (Ward Ramaekers, Onze Taal, april 1998).

Lees het artikel 'Mi, maak me geen eiers' (bijlage 10).

Hoe is de citétaal er gekomen?

Het ontstaan van de citétaal staat in verband met de migratie van duizenden arbeiders uit Italië, Griekenland, Spanje en later Turkije en Marokko naar Limburg. Zij spraken aanvankelijk maar weinig Nederlands en vermengden dus de talen die ze thuis spraken, met hun nieuwe taal. Zo ontstond er een meng- of bastaardtaal.

Welke andere talen hebben een invloed gehad op de citétaal?

Alle talen die de gastarbeiders in hun land van herkomst spraken, zoals Italiaans, Turks, Arabisch, Spaans, Grieks ... hebben een invloed gehad op het cités. Vooral het Italiaans heeft een grote rol gespeeld.

Wat zijn enkele typische kenmerken van de citétaal op het vlak van uitspraak?

Een s gevolgd door een medeklinker spreek je uit met een sj-klank. 'Stom' wordt dus 'sjtom'.

De t op het einde van een woord spreek je niet uit. Het is dus 'ik wach' in plaats van 'ik wacht.'

Het lidwoord 'het' wordt niet gebruikt. 'Het meisje' wordt dus 'de meisje'.

Wat zijn volgens jou de verschillen met de andere dialecten die we al hebben behandeld?

←→ *In oude Limburgse dialecten gebruiken sprekers vaak de ich-vorm om naar zichzelf te verwijzen.*

←→ *Dit dialect wordt vooral gesproken door jongeren in plaats van oudere mensen. In dit dialect worden vaak woorden uit andere talen gebruikt.*

 Bekijk het fragment op YouTube 'Wa Make' van Don Luca.

<https://www.youtube.com/watch?v=FZlYocO7fAI>

Lengte: 3 minuten

Context: Het fragment is een muziekvideo van de Genkse rapper Don Luca. In de video rapt Don Luca over het leven en de taal in de oude mijncités. Het fragment toont aan dat de komst van gastarbeiders naar de Limburgse mijnstreek decennia geleden invloed heeft op het taalgebruik van jongeren nu.

Welke woorden of uitdrukkingen uit het filmpje kende je al?

(Persoonlijk antwoord)

Welke woorden of uitdrukkingen gebruik je zelf?

(Persoonlijk antwoord)

Welke woorden uit een andere taal gebruikt de rapper? Uit welke talen komen die woorden? Weet jij wat ze betekenen?

Woorden die rechtstreeks uit een andere taal komen, zijn 'gardasj', 'achoeja' en 'paesa'.

'Paesa' of 'paesan' komt uit het Italiaans en betekent 'vriend, kameraad'.

'Gardasj' is Turks en betekent 'makker, kameraad'.

'Achoeja' is Arabisch en betekent 'mijn broer'

Kijk nog eens naar de uitdrukkingen uit het begin van de les, die ook allemaal in de muziekclip terugkomen. Vergelijk met de tekst die je las. Wat is er typisch ci-tétaal aan die uitdrukkingen? Welke andere taal heeft hier een invloed gehad?

Ballen breken / Brekende ballen:

Iemand ergeren of irriteren, geërgerd zijn. Dit is een letterlijke vertaling van het Italiaanse 'non mi rompere le scatole' of 'non mi rompere le palle'.

Schade maken:

Gezichtsverlies lijden. Het vaak gebruiken van het werkwoord 'maken' vind je ook terug in het Italiaans.

We zien ons:

Tot ziens. Dit is een letterlijke vertaling van het Italiaanse 'ci vediamo'.

Stijl maken:

Cool zijn, indruk maken. Ook hier wordt het werkwoord 'maken' gebruikt, zoals in het Italiaans.

7. Kies je eigen Limburger in de wereld

De leerlingen kiezen zelf een historische figuur waarover ze meer informatie verzamelen.

Deze opdracht kan je apart uitvoeren of combineren met opdracht 8 'Kies je eigen Limburgs monument'. Als je beide opdrachten combineert, kan je de klas in twee groepen verdelen en elke groep één van de twee opdrachten laten uitvoeren.

'Kies je eigen Limburger in de wereld' en 'Kies je eigen Limburgs monument' zijn opdrachten die de leerlingen grotendeels buiten de lessen kunnen uitwerken. Ze kunnen het bijgevoegde stappenplan als leidraad gebruiken.

Stappenplan

Stap 1: Kennismaking

De leerlingen lezen in het boek 'Limburg in 9 vragen' een selectie van artikelen uit de rubriek 'Limburger in de wereld'. Vervolgens bespreek je in een klasgesprek wat ze van die artikelen vinden. Je kan daarvoor vertrekken vanuit onderstaande vragen.

In het boek 'Limburg in 9 vragen' staan 9 Limburgers in de wereld. De artikels over deze personen vind je ook terug bij deze bundel.

Welke personen vind je interessant? Welke niet? Waarom wel/ niet?

Over wie zou je meer te weten willen komen en waarom?

Waar zou je op zoek gaan naar bijkomende informatie?

Ken je andere Limburgers die zo'n artikel zouden verdienen?

Stap 2: Een onderwerp kiezen

Werkvorm: individueel of in kleine groepjes.

Laat je leerlingen eerst zelfstandig (online) zoeken naar interessante figuren uit hun stad of gemeente. Bespreek samen welke **zoektermen** ze daarbij kunnen gebruiken.

Een goed *vertrekpunt* om interessante personen te vinden, is de **Wikipedia-pagina** van je stad of gemeente. Hier vind je meestal lijstjes van bekende (voormalige) inwoners van je stad of gemeente. Geef duidelijk aan dat Wikipedia net als andere bronnen foutieve of onvolledige informatie kan bevatten. De leerlingen zullen de gevonden informatie dus moeten verifiëren in andere bronnen.

Over sommige historische figuren is er online slechts een beperkte hoeveelheid informatie te vinden. Daarom kan je de leerlingen in een tweede stap contact laten opnemen met het **stads- of gemeentearchief** of met de lokale heemkundige kring. Als dit te veel tijd in beslag neemt, kan je dit op voorhand zelf doen en in samenspraak met het archief of de heemkundige kring een lijst met relevante personen opstellen. Neem in elk geval zelf contact op met de betrokken organisatie voor je je leerlingen erop afstuurt.

Laat de leerlingen bedenken **wat** ze gaan vragen wanneer ze contact opnemen. Wat willen ze zeker weten?

Stap 3: Op onderzoek!

Nadat de leerlingen enkele Limburgse personen hebben uitgekozen, kan je klassikaal bespreken hoe ze hun onderzoek zullen aanpakken.

Welke informatiebronnen kunnen nuttig zijn?

Het kan gaan om boeken, om artikels in tijdschriften of in kranten, om internetpagina's...

Zijn er afbeeldingen bekend van de persoon?

Waar zou je die informatie kunnen vinden?

In het stads- of gemeentearchief, in de lokale bibliotheek, in de Bibliotheek Hasselt Limburg, bij de lokale heemkundige kring, bij familieleden van de persoon of bij de persoon zelf,...

Om gericht informatie op te zoeken en te verwerken, kan je een **biografische fiche** opstellen, met kerninformatie als:

Biografische fiche

- Naam?
- Geboortedatum- en plaats?
- Leeft de persoon nog? Indien niet, waar en wanneer stierf hij of zij?
- Waar woonde de persoon tijdens zijn leven?
- Welk beroep oefende hij of zij uit?
- Was hij of zij getrouwd, had hij of zij kinderen?
- Wat heeft hij of zij verwezenlijkt? Waarom is deze persoon belangrijk?

Laat je leerlingen niet alleen informatie zoeken over hun persoon, maar laat ze minstens ook één bron (een deel van een boek, een artikel ...) doornemen die informatie over de **context** waarin die persoon actief was, geeft. De leerlingen kunnen hiervoor vaak in de bibliografie van het boek 'Limburg in 9 vragen' terecht.

Voorbeeld: Kiest een groepje leerlingen voor Rocco Granata als persoon, dan kunnen ze extra informatie zoeken over de Italiaanse gemeenschap in Genk.

Stap 4: Bespreek de vorderingen

Houd een tussentijdse bespreking met je leerlingen. Vraag hen om kort verslag van hun vordering uit te brengen:

Waar heb je gezocht naar informatie?

Wat heb je al gevonden? Wat weet je al over je persoon?

Welke informatiebronnen heb je daarvoor gebruikt?

Door wie zijn die bronnen opgesteld? Zijn ze betrouwbaar?

Wat weet je nog niet? Waarover wil je zeker nog informatie over vinden?

Stap 5: Uitschrijven van de resultaten

Laat de leerlingen het resultaat van hun onderzoek uitschrijven in een **korte tekst** (300-500 woorden). Je kan kiezen voor een klassiek artikel, maar ook andere vormen zijn mogelijk. Zo kunnen de leerlingen hun tekst in de vorm van een Wikipedia-pagina schrijven, die ze daarna ook echt op Wikipedia kunnen plaatsen of laat ze een promotiefilmpje/presentatie/folder maken waarom hun persoon moet verkozen worden tot “grootste limburgse” (je kan ze het ook aan elkaar laten presenteren op een creatieve manier en op het einde een echte stemming houden in de klas (of zelfs met de school door het ophangen van affiches)).

Geef je leerlingen duidelijke **richtlijnen** mee over wat er zeker in hun tekst moet. Hiervoor kan je de biografische fiche als uitgangspunt nemen. Vraag de leerlingen om bij één aspect van hun persoon een paar zinnen **contextinformatie** te geven.

Je kan de leerlingen een kort **verslag van hun zoekwerk** bij hun opstel laten voegen. Zo krijg je een zicht op hoe ze tot hun informatie gekomen zijn. Laat hen daarvoor de volgende vragen beantwoorden:

Hoe ben je bij je persoon gekomen?

Waar heb je allemaal informatie gezocht?

Vond je genoeg informatie over alle aspecten van je persoon? Over welke aspecten wel? Over welke niet?

Welke informatie vond je het meest betrouwbaar? Waarom was dat?

Waren er ook bronnen die je niet betrouwbaar vond? Waarom was dat?

8. Kies je eigen Limburgs monument

Stappenplan

Stap 1: Kennismaking

De leerlingen lezen in het boek 'Limburg in 9 vragen' een selectie van artikelen uit de onderdelen 'Monument'. Vervolgens bespreek je in een klasgesprek wat ze van die artikelen vinden. Je kan daarbij vertrekken vanuit onderstaande vragen.

In het boek 'Limburg in 9 vragen' staan Limburgse monumenten.
De artikels over deze monumenten vind je ook terug bij deze bundel.

Welke monumenten vind je interessant? Welke niet? Waarom wel/ niet?

Over welk monument zou je meer te weten willen komen en waarom?

Waar zou je op zoek gaan naar bijkomende informatie?

Ken je andere monumenten die zo'n artikel zouden verdienen?

Stap 2: Een onderwerp kiezen

Werkvorm: individueel of in kleine groepjes.

Laat je leerlingen eerst zelfstandig (online) zoeken naar interessante monumenten uit hun stad of gemeente. Bespreek samen welke **zoektermen** ze daarbij kunnen gebruiken.

Een goed *vertrekpunt* om interessante monumenten te vinden, is de **Wikipedia-pagina** van je stad of gemeente. Hier vind je meestal lijstjes van waardevol (on)roerend erfgoed in je regio. Geef duidelijk aan dat Wikipedia net als andere bronnen foute of onvolledige informatie kan bevatten. De leerlingen zullen de gevonden informatie dus moeten verifiëren in andere bronnen.

Het kan zijn dat de leerlingen online slechts een beperkte hoeveel informatie vinden. Als tweede stap kan je je leerlingen daarom persoonlijk, telefonisch of via mail contact laten opnemen met het **stads- of gemeentearchief** of met de lokale heemkundige kring. Als dit te veel tijd in beslag neemt, kan je dit op voorhand zelf doen en in samenspraak met het archief of de heemkundige kring een lijst met relevante gebouwen opstellen. Neem in elk geval zelf contact op met de betrokken organisatie voor je je leerlingen erop afstuurt.

Laat de leerlingen bedenken **wat** ze gaan vragen wanneer ze contact opnemen. Wat willen ze zeker weten?

Stap 3: Op onderzoek!

Eens de leerlingen weten over wie of wat ze gaan werken, kan je klassikaal bespreken hoe ze hun onderzoek zullen aanpakken.

Welke informatiebronnen kunnen nuttig zijn?

Het kan gaan om boeken, om artikels in tijdschriften of in kranten, om internetpagina's...

Zijn er afbeeldingen bekend van het monument?

Waar zou je die informatie kunnen vinden?

In het stads- of gemeentearchief, in de lokale bibliotheek, in de Bibliotheek Hasselt Limburg, bij de lokale heemkundige kring, bij familieleden van de persoon of bij de persoon zelf, ...

Om gericht informatie op te zoeken en te verwerken, kan je een identificatiefiche opstellen, met kerninformatie als:

Voor **monumenten**:

- Hoe heet het monument?
- Waar staat het monument?
- Wanneer is het gebouwd?
- In welke stijl is het monument gebouwd?
- Wie was de architect of opdrachtgever?
- Wat was of is de functie van het gebouw? Religieus, politiek, ...
- Bouwstijl?
- Wie was de architect?

Laat je leerlingen niet alleen informatie zoeken over hun monument, maar laat ze minstens ook één bron (een deel van een boek, een artikel, ...) doornemen die informatie over de **context** waarin dat monument tot stand kwam, geeft. De leerlingen kunnen hiervoor vaak in de bibliografie van het boek 'Limburg in 9 vragen' terecht.

Voorbeeld: Kiest een groepje leerlingen voor het standbeeld van Ambiorix als monument, dan kunnen ze extra informatie zoeken over de Eburonen en de Romeinse overheersing.

Stap 4: Bespreek de vorderingen

Houd een tussentijdse bespreking met je leerlingen. Vraag hen om kort verslag van hun vordering uit te brengen:

Waar heb je gezocht naar informatie?

Wat heb je al gevonden? Wat weet je al over je monument?

Welke informatiebronnen heb je daarvoor gebruikt?

Door wie zijn die bronnen opgesteld? Zijn ze betrouwbaar?

Wat weet je nog niet? Waarover wil je zeker nog informatie vinden?

Stap 5: Uitschrijven van de resultaten

Laat de leerlingen het resultaat van hun onderzoek uitschrijven in een **korte tekst** (300-500 woorden). Je kan kiezen voor een klassiek artikel, maar ook andere vormen zijn mogelijk. Zo kunnen de leerlingen hun tekst in de vorm van een Wikipedia-pagina schrijven of als een artikel voor een toeristische brochure over Limburg.

Geef je leerlingen duidelijke **richtlijnen** mee over wat er zeker in hun tekst moet. Hiervoor kan je de fiche als uitgangspunt nemen. Vraag de leerlingen om bij één aspect van hun monument een paar zinnen **contextinformatie** te geven.

Je kan de leerlingen een kort **verslag van hun zoekwerk** bij hun opstel laten voegen. Zo krijg je een zicht op hoe ze tot hun informatie gekomen zijn. Laat hen daarvoor de volgende vragen beantwoorden:

Hoe ben je bij je monument gekomen?

Waar heb je allemaal informatie gezocht?

Vond je genoeg informatie over alle aspecten van je monument?

Over welke aspecten wel? Over welke niet?

Welke informatie vond je het meest betrouwbaar? Waarom was dat?

Waren er ook bronnen die je niet betrouwbaar vond? Waarom was dat?

9. Eindtermen

Per thema worden hieronder de meest relevante eindtermen vermeld voor de vakken **geschiedenis, Nederlands en PAV** in de derde graad van het secundair onderwijs. Dit is slechts een indicatieve lijst. Afhankelijk van de concrete aanpak, kan de leerkracht meer of minder eindtermen realiseren.

1. Limburg of Loon?

De leerlingen (kunnen) ...

Geschiedenis, 3de graad ASO

18 argumenten weergeven die worden gebruikt om standpunten omtrent problemen uit het verleden en heden te onderbouwen.

19 verschillende argumentaties tegen elkaar afwegen.

Geschiedenis, 3de graad TSO, KSO

15 verschillende argumentaties tegen elkaar afwegen.

PAV, 3de graad BSO

1 uit mondelinge en schriftelijke informatie de essentie halen.

2 over die informatie reflecteren en ze evalueren.

4 mondeling argumenteren.

2. Van Loon naar Limburg

De leerlingen (kunnen) ...

Geschiedenis, 3de graad ASO

10 tonen structurele verschillen aan tussen enerzijds agrarische en anderzijds industriële en postindustriële samenlevingen.

13 stellen vragen aan het verleden om actuele spanningsvelden te verhelderen.

14 doeltreffend informatie selecteren uit gevarieerd informatiemateriaal omtrent een ruim geformuleerde historische of actuele probleemstelling.

16 zelfstandig de nodige gegevens voor het beantwoorden van een historische probleemstelling halen uit het historisch informatiemateriaal zoals beeldmateriaal, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, reisverslagen, memoires.

18 argumenten weergeven die worden gebruikt om standpunten omtrent problemen uit het verleden en heden te onderbouwen.

19 verschillende argumentaties tegen elkaar afwegen.

20 een redenering opbouwen vanuit de studie van verleden en heden om hun standpunt t.o.v. een maatschappelijk probleem te verdedigen.

21 bij hun historisch onderzoek de aangewende methode evalueren en eventueel bijsturen.

Geschiedenis, 3de graad TSO, KSO

8 tonen de structurele verschillen aan tussen enerzijds agrarische en anderzijds industriële en postindustriële samenlevingen.

10 stellen vragen aan het verleden om actuele spanningsvelden te verhelderen.

13 zelfstandig de nodige gegevens voor het beantwoorden van een beperkte historische probleemstelling halen uit het historisch informatiemateriaal zoals beeldmateriaal, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, reisverslagen, memoires.

15 verschillende argumentaties tegen elkaar afwegen.

16 via een historische redenering hun standpunt t.o.v. een maatschappelijk probleem nuanceren.

18 De leerlingen kunnen het resultaat van een eigen deelopdracht of van een groepswerk op een heldere manier weergeven in een mondelinge of schriftelijke uiteenzetting, of uitbeeldend of grafisch.

PAV, 3de graad BSO

1 uit mondelinge en schriftelijke informatie de essentie halen.

2 over die informatie reflecteren en ze evalueren.

3 ingewonnen informatie mondeling gebruiken.

4 mondeling argumenteren.

5 eenvoudige informatie schriftelijk formuleren.

6 zich mondeling duidelijk uiten.

11 relevante informatie in concrete situaties vinden, selecteren en gebruiken.

12 informatie uit uiteenlopend tekstmateriaal begrijpen en gebruiken.

17 zien in op grond van de actualiteit en eigen ervaringen: dat er een verband bestaat tussen verleden, heden en toekomst; dat er culturele verschillen zijn in het dagelijks leven van mensen.

18 kennen relevante facetten van hun eigen streek.

PAV, 7de leerjaar

1 uit diverse tekstsoorten relevante informatie selecteren.

2 voor een specifieke opdracht uit verschillende soorten teksten informatie vergelijken en integreren.

3 beknopt en duidelijk schriftelijk rapporteren.

4 maatschappelijk relevante tekstinformatie praktisch aanwenden.

5 maatschappelijk relevante tekstinformatie kritisch beoordelen.

6* over maatschappelijk relevante tekstinformatie een eigen standpunt innemen, rekening houdend met ethische principes.

3. Ambiorix: een nieuw land, zoek naar nieuwe helden. België in de 19de eeuw.

De leerlingen (kunnen) ...

PAV, 3de graad BSO

- 1 uit mondelinge en schriftelijke informatie de essentie halen.
- 2 over die informatie reflecteren en ze evalueren.
- 3 ingewonnen informatie mondeling gebruiken.
- 4 mondeling argumenteren.
- 5 eenvoudige informatie schriftelijk formuleren.
- 6 zich mondeling duidelijk uiten.

PAV, 7de leerjaar

- 1 uit diverse tekstsoorten relevante informatie selecteren.
- 5 maatschappelijk relevante tekstinformatie kritisch beoordelen.
- 6* over maatschappelijk relevante tekstinformatie een eigen standpunt innemen, rekening houdend met ethische principes.

4. Limburg industrialiseert

De leerlingen (kunnen) ...

Geschiedenis, 3de graad ASO

- 7 analyseren de breuklijnen in de evoluerende Belgische samenleving vanaf 1830.
- 10 tonen structurele verschillen aan tussen enerzijds agrarische en anderzijds industriële en postindustriële samenlevingen.
- 13 stellen vragen aan het verleden om actuele spanningsvelden te verhelderen.
- 16 zelfstandig de nodige gegevens voor het beantwoorden van een historische probleemstelling halen uit het historisch informatiemateriaal zoals beeldmateriaal, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, reisverslagen, memoires.
- 18 argumenten weergeven die worden gebruikt om standpunten omtrent problemen uit het verleden en heden te onderbouwen.
- 19 verschillende argumentaties tegen elkaar afwegen.
- 24* zijn bereid om actuele/historische spanningsvelden vanuit verschillende gezichtshoeken kritisch te bekijken, rekening houdend met mogelijke achterliggende waarden, normen en mentaliteiten.

Geschiedenis, 3de graad TSO, KSO

- 5 omschrijven de breuklijnen in de evoluerende Belgische samenleving vanaf 1830.
- 8 tonen de structurele verschillen aan tussen enerzijds agrarische en anderzijds industriële en postindustriële samenlevingen.
- 10 stellen vragen aan het verleden om actuele spanningsvelden te verhelderen.
- 13 zelfstandig de nodige gegevens voor het beantwoorden van een beperkte historische probleemstelling halen uit het historisch informatiemateriaal zoals beeldmateriaal, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, reisverslagen, memoires.
- 15 verschillende argumentaties tegen elkaar afwegen.
- 16 via een historische redenering hun standpunt t.o.v. een maatschappelijk probleem nuanceren.
- 20* zijn bereid om actuele/historische spanningsvelden vanuit verschillende gezichtshoeken kritisch te bekijken.

PAV, 3de graad BSO

- 1 uit mondelinge en schriftelijke informatie de essentie halen.
- 2 over die informatie reflecteren en ze evalueren.
- 3 ingewonnen informatie mondeling gebruiken.
- 4 mondeling argumenteren.
- 5 eenvoudige informatie schriftelijk formuleren.
- 6 zich mondeling duidelijk uiten.
- 17 zien in op grond van de actualiteit en eigen ervaringen: dat er een verband bestaat tussen verleden, heden en toekomst, dat er culturele verschillen zijn in het dagelijks leven van mensen.
- 18 kennen relevante facetten van hun eigen streek.

PAV, 7de leerjaar

- 2 voor een specifieke opdracht uit verschillende soorten teksten informatie vergelijken en integreren.
- 5 maatschappelijk relevante tekstinformatie kritisch beoordelen.
- 6* over maatschappelijk relevante tekstinformatie een eigen standpunt innemen, rekening houdend met ethische principes.

5. De Limburgse steenkoolmijnen

De leerlingen (kunnen) ...

Geschiedenis, 3de graad ASO

- 7 analyseren de breuklijnen in de evoluerende Belgische samenleving vanaf 1830.
- 10 tonen structurele verschillen aan tussen enerzijds agrarische en anderzijds industriële en postindustriële samenlevingen.
- 13 stellen vragen aan het verleden om actuele spanningsvelden te verhelderen.
- 14 doeltreffend informatie selecteren uit gevarieerd informatiemateriaal omtrent een ruim geformuleerde historische of actuele probleemstelling.
- 15 hun selectie van informatie kritisch verantwoorden.
- 16 zelfstandig de nodige gegevens voor het beantwoorden van een historische probleemstelling halen uit het historisch informatiemateriaal zoals beeldmateriaal, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, reisverslagen, memoires.
- 17 een vraagstelling ontwikkelen om de historische informatie kritisch en vanuit verschillende standpunten te benaderen.
- 18 argumenten weergeven die worden gebruikt om standpunten omtrent problemen uit het verleden en heden te onderbouwen.
- 19 verschillende argumentaties tegen elkaar afwegen.
- 20 een redenering opbouwen vanuit de studie van verleden en heden om hun standpunt t.o.v. een maatschappelijk probleem te verdedigen.
- 21 bij hun historisch onderzoek de aangewende methode evalueren en eventueel bijsturen.
- 24* zijn bereid om actuele/historische spanningsvelden vanuit verschillende gezichtshoeken kritisch te bekijken, rekening houdend met mogelijke achterliggende waarden, normen en mentaliteiten.
- 27* aanvaarden dat historische evoluties een verscheidenheid aan sociale identiteiten genereren.

Geschiedenis, 3de graad TSO, KSO

- 5 omschrijven de breuklijnen in de evoluerende Belgische samenleving vanaf 1830.
- 8 tonen de structurele verschillen aan tussen enerzijds agrarische en anderzijds industriële en postindustriële samenlevingen.
- 10 stellen vragen aan het verleden om actuele spanningsvelden te verhelderen.
- 13 zelfstandig de nodige gegevens voor het beantwoorden van een beperkte historische probleemstelling halen uit het historisch informatiemateriaal zoals beeldmateriaal, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, reisverslagen, memoires.

- 14 een vraagstelling ontwikkelen om de historische informatie kritisch en vanuit verschillende standpunten te benaderen.
- 15 verschillende argumentaties tegen elkaar afwegen.
- 16 via een historische redenering hun standpunt t.o.v. een maatschappelijk probleem nuanceren.
- 17 bij hun historisch onderzoek de aangewende methode evalueren en eventueel bijsturen.
- 18 De leerlingen kunnen het resultaat van een eigen deelopdracht of van een groepswerk op een heldere manier weergeven in een mondelinge of schriftelijke uiteenzetting, of uitbeeldend of grafisch.
- 9* zijn bereid om actuele spanningsvelden aan de historische ontwikkelingen te relateren.
- 20* zijn bereid om actuele/historische spanningsvelden vanuit verschillende gezichtshoeken kritisch te bekijken.

PAV, 3de graad BSO

- 1 uit mondelinge en schriftelijke informatie de essentie halen.
- 2 over die informatie reflecteren en ze evalueren.
- 3 ingewonnen informatie mondeling gebruiken.
- 4 mondeling argumenteren.
- 5 eenvoudige informatie schriftelijk formuleren.
- 6 zich mondeling duidelijk uiten.
- 12 informatie uit uiteenlopend tekstmateriaal begrijpen en gebruiken.
- 17 zien in op grond van de actualiteit en eigen ervaringen: dat er een verband bestaat tussen verleden, heden en toekomst, dat er culturele verschillen zijn in het dagelijks leven van mensen.
- 18 kennen relevante facetten van hun eigen streek.

PAV, 7de leerjaar

- 1 uit diverse tekstsoorten relevante informatie selecteren.
- 2 voor een specifieke opdracht uit verschillende soorten teksten informatie vergelijken en integreren.
- 5 maatschappelijk relevante tekstinformatie kritisch beoordelen.
- 6* over maatschappelijk relevante tekstinformatie een eigen standpunt innemen, rekening houdend met ethische principes.

6. Limburgse dialecten

Nederlands, 3de graad ASO

- 2 De leerlingen kunnen op beoordelend niveau via diverse media en multimediale informatiedragers luisteren naar de volgende tekstsoorten bestemd voor een onbekend publiek: informatieve teksten zoals verslagen van feiten en ervaringen.
- 3 De leerlingen kunnen verschillende strategieën aanwenden om aan onbekende woorden betekenis toe te kennen. Het gaat om het gebruiken van de context; de eigen voorkennis; de principes van woordvorming (afleiding, samenstelling, kennis van vreemde talen); het woordenboek.
- 29* De leerlingen zijn bereid om op hun niveau bewust te reflecteren op taalgebruik en taalsysteem; van de verworven inzichten gebruik te maken bij verbale en non-verbale communicatie.
- 30* Bij het reflecteren op verbale en non-verbale communicatie tonen de leerlingen interesse in en respect voor de persoon van de ander en voor de eigen en andermans cultuur.
- 31 Ze kunnen in aansluiting bij wetenschappelijke inzichten de hiernavolgende verschijnselen herkennen, onderzoeken en duiden:
 - 31.2 in het sociolinguïstische domein: Nederlands en andere talen; nationale, regionale, sociale en situationele taalvariëteiten; dimensies van taalverandering: maatschappelijke, politieke, historische.

Nederlands, 3de graad TSO, KSO

- 2 De leerlingen kunnen op beoordelend niveau via diverse media en multimediale informatiedragers luisteren naar de volgende tekstsoorten bestemd voor een onbekend publiek: informatieve teksten zoals verslagen van feiten en ervaringen.
- 3 De leerlingen kunnen verschillende strategieën aanwenden om aan onbekende woorden betekenis toe te kennen. Het gaat om het gebruiken van de context, de eigen voorkennis, de principes van woordvorming (afleiding, samenstelling, kennis van vreemde talen), het woordenboek.
- 28* De leerlingen zijn bereid om op hun niveau bewust te reflecteren op taalgebruik en taalsysteem; van de verworven inzichten gebruik te maken bij verbale en non-verbale communicatie.
- 29* Bij het reflecteren op verbale en non-verbale communicatie tonen de leerlingen interesse in en respect voor de persoon van de ander en voor de eigen en andermans cultuur.
- 30 Ze kunnen de hiernavolgende verschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen:
 - 30.2 in het sociolinguïstische domein: Nederlands en andere talen; nationale, regionale, sociale en situationele taalvariëteiten; elementen van taalverandering.

7. Kies je eigen Limburger in de wereld / 8. Kies je eigen Limburgs monument

De leerlingen (kunnen) ...

Geschiedenis, 3de graad ASO

- 14 doeltreffend informatie selecteren uit gevarieerd informatiemateriaal omtrent een ruim geformuleerde historische of actuele probleemstelling.
- 15 hun selectie van informatie kritisch verantwoorden.
- 16 zelfstandig de nodige gegevens voor het beantwoorden van een historische probleemstelling halen uit het historisch informatiemateriaal zoals beeldmateriaal, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, reisverslagen, memoires.
- 17 een vraagstelling ontwikkelen om de historische informatie kritisch en vanuit verschillende standpunten te benaderen.
- 18 argumenten weergeven die worden gebruikt om standpunten omtrent problemen uit het verleden en heden te onderbouwen.
- 19 verschillende argumentaties tegen elkaar afwegen.
- 21 bij hun historisch onderzoek de aangewende methode evalueren en eventueel bijsturen.
- 22 omtrent een maatschappelijk relevante (actuele of historische) probleemstelling initiatieven nemen, met hun medeleerlingen een doelmatige historische methodiek afspreken, de deelconclusies evalueren en een samenhangende rapportering brengen.
- 24* zijn bereid om actuele/historische spanningsvelden vanuit verschillende gezichtshoeken kritisch te bekijken, rekening houdend met mogelijke achterliggende waarden, normen en mentaliteiten.
- 27* aanvaarden dat historische evoluties een verscheidenheid aan sociale identiteiten genereren.

Geschiedenis, 3de graad TSO, KSO

- 13 zelfstandig de nodige gegevens voor het beantwoorden van een beperkte historische probleemstelling halen uit het historisch informatiemateriaal zo als beeldmateriaal, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, reisverslagen, memoires.
- 14 een vraagstelling ontwikkelen om de historische informatie kritisch en vanuit verschillende standpunten te benaderen.
- 15 verschillende argumentaties tegen elkaar afwegen.
- 16 via een historische redenering hun standpunt t.o.v. een maatschappelijk probleem nuanceren.
- 17 bij hun historisch onderzoek de aangewende methode evalueren en eventueel bijsturen.

- 18 De leerlingen kunnen het resultaat van een eigen deelopdracht of van een groepswerk op een heldere manier weergeven in een mondelinge of schriftelijke uiteenzetting, of uitbeeldend of grafisch.
- 9* zijn bereid om actuele spanningsvelden aan de historische ontwikkelingen te relateren.
- 20* zijn bereid om actuele/historische spanningsvelden vanuit verschillende gezichtshoeken kritisch te bekijken.

PAV, 3de graad BSO

- 1 uit mondelinge en schriftelijke informatie de essentie halen.
- 2 over die informatie reflecteren en ze evalueren.
- 3 ingewonnen informatie mondeling gebruiken.
- 4 mondeling argumenteren.
- 5 eenvoudige informatie schriftelijk formuleren.
- 6 zich mondeling duidelijk uiten.
- 11 relevante informatie in concrete situaties vinden, selecteren en gebruiken.
- 12 informatie uit uiteenlopend tekstmateriaal begrijpen en gebruiken.
- 17 zien in op grond van de actualiteit en eigen ervaringen: dat er een verband bestaat tussen verleden, heden en toekomst; dat er culturele verschillen zijn in het dagelijks leven van mensen.
- 18 kennen relevante facetten van hun eigen streek.

PAV, 7de leerjaar

- 1 uit diverse tekstsoorten relevante informatie selecteren.
- 2 voor een specifieke opdracht uit verschillende soorten teksten informatie vergelijken en integreren.
- 3 beknopt en duidelijk schriftelijk rapporteren.
- 4 maatschappelijk relevante tekstinformatie praktisch aanwenden.
- 5 maatschappelijk relevante tekstinformatie kritisch beoordelen.
- 6* over maatschappelijk relevante tekstinformatie een eigen standpunt innemen, rekening houdend met ethische principes.

* attitudes

COLOFON

De deputatie van de provincieraad van Limburg

Herman Reynders, gouverneur-voorzitter
Frank Smeets, Ludwig Vandenhove, Igor Philtjens,
Jean-Paul Peuskens, Inge Moors, gedeputeerden,
en Liliane Vansummeren, waarnemend provinciegriffier

Tekst

Geheugen Collectief vzw
Dit pakket werd samengesteld door Jonas Raats, Peter Van der Hallen
en Stijn Knuts; onderzoekers van geheugencollectief.

Eindredactie

Lien Aerts, Peter Bloemen, Ellen Demuyneck, Betty Simon

Vormgeving

Linde Desmet & Anne Verlent

© provincie Limburg en Geheugen Collectief vzw

Reproductie voor educatieve doeleinden is toegestaan.
De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties
volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Diegenen die toch
zekere rechten kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot
de uitgever wenden.

